

XVIII. Yüzyıl Başından
XX. Yüzyıla Kadar

Türk Denizcilik Tarihi

2

Editörler
ZEKİ ARIKAN • LÜTFÜ SANCAR

XVIII. Yüzyıl Başından
XX. Yüzyıla Kadar

TÜRK DENİZCİLİK TARİHİ 2

ISBN: 978-975-409-546-3

Editörler:

Zeki ARIKAN

Lütfü SANCAR

Bu kitabın her türlü yayın hakkı,
Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu gereğince
Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na aittir.

Tanıtım amacıyla yapılacak kısa alıntılar
dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

TASARIM

BOYUT YAYINCILIK TİC. A.Ş.

www.boyut.com.tr

e-mail: info@boyut.com.tr

BASKI ve CİLT

Deniz Basımevi Müdürlüğü
Kasımpaşa/İSTANBUL

1. Baskı, 3000 Adet, Temmuz 2009

Akdeniz’de Osmanlı-Rus ve Osmanlı-İngiliz İttifakları (1798-1799)

Zeki ARIKAN*

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu’nun XVIII. yüzyılın ikinci yarısına kadar dış siyasette kendi kendine yeterli olması, onun Avrupa ittifaklar sistemi (*European Concert*) dışında kalmasına neden olmuştur. Bu tutum, İmparatorluk topraklarının genişliği, servet kaynaklarının bolluğu, herhangi bir ittifak yapmadan geçmişte büyük zaferler kazanması ilkeleriyle açıklanmaktadır. Ayrıca, İslamın temel ilkeleri de Hristiyan devletlerle sıkı bir iş birliğine engel olmaktadır. Bundan ötürü Türkler, XVIII. yüzyıla kadar Avrupa devletleriyle koruyucu ve saldırgan ittifaklar içine girmemişlerdir¹. Ancak bunun tek istisnası XVI. yüzyılda Osmanlı donanmasıyla Fransız donanması arasında kısa süreli bir işbirliğidir.

Osmanlı İmparatorluğu’nun yabancı hatta kendisine düşman devletlerle ittifaklar içine girmesi, özellikle 1789 Fransız İhtilali’nin Doğu siyasetindeki değişimiyle açıklanabilir. 1798’de Napolyon’un Mısır’ı istila etmesi, Osmanlı’nın bu işgali kaldıracak güçten yoksun oluşu, yakınlaşmanın ana nedenleri arasında yer almaktadır. 1768-1774 felaketinin bütün sıkıntılarını yaşamış olan Giridli Ahmet Resmi Efendi, Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa devletler hukuku diplomasisi içine girmesini zorunlu görüyordu.

Ahmet Resmi Efendi deneyimli bir diplomat ve elçiydi. Ona göre, Osmanlı İmparatorluğu’nun Avrupa devletler hukuku diplomasisi içine girmesi zorunlu idi. Ahmet Resmi Efendi’nin ilk kez olarak ileri sürdüğü bu fikrin, yani Avrupa devletler muvazenesine katılma, Hristiyan dünyasının devletleriyle yeni biçimde ilişkiler kurmak gerektiği düşüncesinin uygulanmasına doğru ilk adım III. Selim zamanında atılmıştır². Gerçekten, Türk diplomasisinin çağdaşlaşma tarihi, III. Selim zamanında, Avrupa’da ikamet elçiliklerinin kurulmasıyla başlar³.

Osmanlı-Rus, Osmanlı-İngiliz Antlaşmalarına Doğru

III. Selim, 28 Mart 1789 tarihinde tahta geçtikten sonra Fransa’da büyük ihtilal patlak verdi (14 Temmuz 1789). Fransız devrimi ilk yıllarda Avrupa’da önemli bir olay sayılmadı. Bunun Fransa’nın bir iç sorunu olduğu düşünülüyor ve bu savaştan ülkenin zayıf çıkacağı sanılıyordu. Ancak ihtilalle birlikte eski çıkarları zedelenen bu yüzden Fransa’dan çıkan soylu ve ruhban sınıflarının temsilcileri; gelişmelerin yalnız kendi ülkeleri açısından değil, bütün krallıklar içinde bir tehlike olabileceğini açıklamaya çalıştılar⁴. Bir süre sonra XVI. Louis’nin yargılanması ve idamı, Fransız devrim hükümetlerinin, insan hakları bildirisini yaymaya çalışmaları, İngiltere dışında bütün Avrupa monarşileri Tanrı hakkı ilkesine dayandıklarından, Fransa’ya karşı cephe aldılar⁵. 1792’den sonra savaşlar bütün Avrupa’yı kapsayacak bir ivme kazandı. Fransız İhtilali, Osmanlı diplomasisinde büyük bir hareketlilik yarattı. Bu canlılık yalnızca Fransa ile olan ilişkiler açısından değil, diğer Avrupa ülkeleriyle ilişkiler bakımından da yeni bir dönemin başlangıcıdır⁶. Cevdet Paşa, bunu sık sık vurgulamıştır.

* Prof. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

¹ Enver Ziya Karal, *Selim III’ün Hat-ı Hümayunları- Nizam-ı Cedid, 1789-1807*, Ankara 1946, s. 164. Krs. J. C. Hurewicz "The Europeanization of Ottoman Diplomacy: The Conversion from Unilateralism to Reciprocity in the nineteenth century", *Belleleten*, 99 (1961), s. 455-456; Onur Kınlı, *Osmanlıda Modernleşme ve Diplomasi*, Ankara 2006.

² Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Ankara 1973, 77-88; Virginia H. Aksan, *An Ottoman Statesman in war & peace Ahmet Resmi Efendi, 1700-1783*, E. J. Brill 1995, s. 198.

³ Ercüment Kuran, *Avrupa’da Osmanlı İkamet Etçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Etçilerin Siyasi Faaliyetleri, 1793-1821*, Ankara 1968.

⁴ A. Aulard, *Fransa İhtilalinin Siyasi Tarihi*, çev. Nazım Poroy, Ankara 1944, 3 cilt.

⁵ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Ankara 1961, V, 22.

⁶ Orhan Koloğlu, "Fransız Devrimi’nin Doğu’ya Bakışı", *Tarih ve Toplum*, 67 (Temmuz 1989): s. 28-39; Koloğlu, "Doğu’nun Fransız Devrimine Bakışı", *Tarih ve Toplum*, 68 (Ağustos 1989), s. 31-37; Aynı yazar, "Fransız Devriminin Osmanlı Diplomasisinde Yarattığı Hareketlilik", *Çağdaş Türk Diplomasisi*, s. 13-19.

İhtilalin gerçek niteliği ve getirdiği temel ilkeler, İstanbul'da da anlaşılmalıydı. Kaldı ki Osmanlı devleti 1792 tarihine kadar Rusya ve Avusturya ile savaş halindeydi. Fransa'nın durumuyla ilgilenilecek konumda değildi. Ancak Zıştovi ve Yaş Antlaşmaları'ndan sonra Osmanlı Devleti, dış politikada barış ilkesine bağlı kalmış ve Fransa ile iyi ilişkilerini sürdürmek yolunu tutmuştu⁷. Dahası bunun bir "*misal-i maraz-ı Frenk*" olduğuna, bu hastalığın da Osmanlı devletinin düşmanlarını zayıf düşüreceğine inanılıyordu. Ancak ihtilalin fikirlerinin ve hareketlerinin serpintileri Osmanlı memleketlerine, özellikle Batı ile ilişkileri yoğun olan İstanbul'a kadar gelip yerleşti. Ne var ki ihtilali doğuran fikir ve gelişmelerden Osmanlı ülkelerinde yaşayan insanların çok büyük bir kısmı tamamen habersizdi⁸. Eflak-Boğdan memleketlerinden, Fenerli Rum beylerinden ve yabancı tüccarlardan alınan bilgiler, yeterli olmamakla birlikte olaylar hakkında az çok bir fikir verebiliyordu. İkamet elçilikleri henüz kurulmuş değildi. III. Selim, bir yandan Fransa'daki "*nizâm-ı cedid*"i anlamaya çalışıyor, öte yandan da daha çok iç düzeltmelerle uğraştığı için Avrupa'yı alt üst eden anlaşmazlıklara ve savaşlara karşı tamamen tarafsız kalmayı yeğliyordu. Fransa'yla savaş halinde bulunan Avusturya ve İngiltere gibi devletlerin İstanbul'daki elçileri Fransızların yaptıkları gösterilerden yakınıyor, Cumhuriyet'in simgesi olan üç renkli kokartların taşınmasına engel olunmasını istiyordu. Bu istekler karşısında Reisülküttap Raşit Efendi, Avusturya baştercümanına şu yanıtı vermiştir⁹:

"Başlarına üzüm küfesi giyseler, niçin giydiniz? Demek Devlet-i Aliyye'nin vazifesi değildir. Kendi kendinizi beyhude yoruyorsunuz".

Fransa Cumhuriyeti Cumhuriyet ilan edildikten sonra, Citoyen Descorches'u olağanüstü elçi olarak Türkiye'ye gönderdi (7 Haziran 1793). Elçinin amacı, yeni yönetimin yani Cumhuriyetin Türkiye tarafından tanınmasını sağlamaktı. Fakat Fransa'daki yeni yönetimi hiçbir Avrupa devleti tanımamıştı. Osmanlı hükümeti de ihtiyatsızlık etmek istemiyordu. Bu sırada Avusturya, Prusya, Rusya ve İngiltere elçileri Descorches'un kabul edilmemesi yolunda sürekli olarak Bâbîâli'ye baskı yapıyorlardı¹⁰. Bununla birlikte şimdilik Fransız elçisine "*rûy-ı iltifat*"¹¹ gösteriliyor, Cumhuriyet'in resmen tanınması ise olayların gelişimine bırakılıyordu. Çünkü ihtilal hükümetini resmen tanımak, Avrupa monarşilerinin düşmanlığını çekmekten başka bir şey değildi¹². Osmanlı devleti elçiyle gizlice haberleşiyor, hatta bir antlaşma yapmaya eğilimli olduğunu ima ediyor, bu durum diğer elçilerin gözünden kaçmıyordu.

Descorches, 6 Temmuz 1793'de Babiali'de yapılan gizli bir görüşmede Osmanlı hükümetine bir muhtıra sunmuş, Türkiye'nin Rusya'ya bir harp açtığı takdirde Fransa'nın yardımını sağlayabileceğini bildirmişti¹³. Bunu elçinin diğer görüşmeleri izledi. Elçi, ittifak ya da özellikle kendi sıfatının yani Cumhuriyet yönetiminin tanınmasında direniyordu. Elçi, Fransız Cumhuriyeti'nin birçok tarafsız devletçe tanındığını ileri sürerek bunu Türkiye'nin de tanınmasının Osmanlı'nın tarafsızlığına gölge düşürmeyeceğini savunuyordu. Reisülküttap Raşit Efendi, 23 Eylülde kendi evinde Descorches'u gizlice kabul ederek ona bu konuda duyulan kaygıları açıkça söyledi¹⁴.

Descorches, Reisülküttap Raşit Efendi ile 30 Temmuz 1794 tarihinde sekiz saat süren bir görüşme daha yaptı ve Fransa'nın istekleri konusunda direndi. Olumlu bir sonuç alamadı¹⁵. Bunun üzerine elçi, sarayın kahvecibaşısı aracılığıyla padişah III. Selim'le iletişim kurdu. Padişaha sunduğu muhtırada, "*Fransa'nın Avrupa'da yeni bir denge*" arayabileceğini dile getirdi. III. Selim, bir hatt-ı hümayununda "*Bugünlerde Françelü tarafına izhar-ı meyl etmemiz lazımdır*" diyordu¹⁶. Padişahın bu hatt-ı hümayun ilişkilerde bir yumuşama döneminin önemli bir işaretiydi.

⁷ Karal, *Osmanlı Tarihi*, V, 26.

⁸ Yusuf Akçura, *Osmanlı Devleti'nin Dağılıma Devri, (XVIII. ve XIX. asırlarda)*, Ankara 1985, s. 53.

⁹ *Tarih-i Cevdet*, İstanbul 1309, VI, 183.

¹⁰ İsmail Sosyal, *Fransız İhtilali ve Türk-Fransız Diplomasî Münasebetleri (1789-1802)*, Ankara 1987, s. 119.

¹¹ Sosyal, *Türk-Fransız*, s. 119.

¹² Enver Ziya Karal, *Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu (1797-1802)*, İstanbul 1938, s. 32.

¹³ Sosyal, *Türk-Fransız*, s. 119-120.

¹⁴ Sosyal, *Türk-Fransız*, s. 121.

¹⁵ Sosyal, *Türk-Fransız*, s. 126.

¹⁶ Enver Ziya Karal, *III. Selim'in Hattı Hümayunları*, s. 159.

Öte yandan Fransa, Konvansiyon hükümeti düşmanlarına karşı savaşı kazandıktan sonra Prusya krallığını bağlaşıklarından ayırarak 5 Nisan 1795'te Bâle antlaşmasını imzaladı. Bu haber İstanbul'a erişince, Prusya'nın Fransa Cumhuriyetini tanıdığı gerekçesiyle, Osmanlıların da tanımada bir sakınca olmadığı görüşü yer etmeye başladı¹⁷. Buna bir başlangıç olmak üzere Cumhuriyetin elçisi Descorches'un sefa-rethaneye yerleşmesine izin verildi. Dahası elçi, buraya yerleşir yerleşmez binanın dış kapısına Cumhuriyet'in armasını astırdı. Bu arma, özellikle Rus elçisinin yeni bir protestosuna yol açtı¹⁸. Bu aşamada, Descorches hakkındaki kimi ihbarlar üzerine geri çağırıldı. Directoire yönetimi olağanüstü elçi olarak Verninac'ı İstanbul'a gönderdi.

Lehistan ikinci kez 1793 ve üçüncü kez 1795 tarihlerinde paylaşılmıştı. Çariçe II. Katerina Lehistan paylaşımından büyük topraklar elde etmişti. İşte Fransa, Osmanlı Devletini, Rusya'nın Lehistan'a yerleşmesinin tehlikesi üzerinde durarak Çarlığa karşı savaşa kışkırtıyordu. Ancak içeride ıslahata ağırlık veren III. Selim'in yeni bir savaşı göze almasına olanak yoktu.

Verninac, Prusya'nın Fransa'yı tanıdığı haberini getirince Cumhuriyet, Babiâli tarafından resmen onandı¹⁹. Elçi, Divan-ı Hümayunda kabul olundu.

Fransa elçisi Verninac göreve başladığından beri Osmanlı devleti ile Fransa Cumhuriyeti arasında bir ittifak yapılmasını öneriyor, III. Selim de Rusya ve Avusturya'dan emin olmadığı için "*muvazene-i Avrupa*"ya dahil olmak üzere kimi Avrupa devletleriyle bağlaşma yapmak istiyordu²⁰. Ancak, Fransız elçisi bu ittifakın bir saldırganlık paktı bağlamında imzalanmasını öneriyordu. Gerçekten Verninac, 1796 yılı başlarında Reisülküttap ile yaptığı görüşmelerden sonra hazırladığı ittifak antlaşması tasarısını Babiâli'ye sundu. Reisülküttap Atıf Efendi, 3 Mayıs 1796'da karşı tasarısını Verninac'a yollamıştı. Konu, sadrazam başkanlığında toplanan mecliste tartışıldı. Maddeler teker teker gözden geçirildi. Şeyhülislamdan fetva alınması gündeme gelince padişah buna gerek olmadığını hattı hümayunla bildirdi²¹. Antlaşmaya ek özel bir protokol ile İngiltere için Türklerin arzusuna uygun bir çekince konmuştu. Şöyle ki Fransa ile İngiltere arasındaki bir harpte Türkiye, Fransa'nın yanında savaşa katılmak zorunda olmayacaktı. Antlaşmanın Türklerin isteğine uygun olarak savunma niteliği taşıdığı görülmekte ve geleceğe "muzaf" olduğu belirtilmiş bulunmaktadır. Her iki taraf "*genel barışın kurulmasından sonra*" bir diğerine yapılacak saldırıya karşı ortaklaşa savaşa girmeyi yükümleniyordu. Savaş halinde Fransa, 30.000 kişilik bir kuvvet ya da 20 savaş gemisi ile Türkiye'ye yardım edecekti. Türkiye de Fransız ticaret gemilerinin serbestçe Karadeniz limanlarına gidip gelmelerine izin verecekti. İttifak, Avrupa ile sınırlıydı. Avrupa dışında, Fransa'nın sömürgelerinde ya da Türkiye'nin Asya ve Afrika'daki toprakları için bağlayıcı değildi²².

Karadeniz'le ilgili madde Directoire hükümetini çok memnun etmiş olmakla birlikte antlaşma onaylanmadı. Antlaşmanın savunmaya ve ileriye dönük olması tasvip görmedi. Verninac, bu sonucu 1796 Ağustos'unda Babiâli'ye bildirdi. Bu durum Babiâli'yi şaşkınlık içinde bıraktı²³. Çünkü bu antlaşma Osmanlı devletinin çıkarlarına uygundu. Zira Rusya ya da Avusturya devletlerinden birisinin saldırısı halinde Fransa'nın yardımı sağlanmaktaydı. Fransa'nın devrimin başlangıcından beri Osmanlı İmparatorluğu'nun kendisiyle savaşa harbe sürükleyecek bir saldırganlık antlaşması imzalamak yolundaki niyet ve çalışmaları düşünülürse işin önemi anlaşılır²⁴.

Verninac'ın geri çağırılmasından sonra Babiâli'ye General Aubert Dubayet büyükelçi olarak gönderildi. Bu sırada Napolyon Bonapart, İtalya'da zafer üstüne zafer kazanıyor ve Viyana'ya doğru yürüyordu. Dubayet, 1796 Kasımında Babiâli'ye bir savunma ve saldırganlık esaslarına dayanan bir tasarı sundu. Bu antlaşmaya İsveç, Danimarka ve İspanya da katılabilecekti. Fransa'ya verilmiş olan kapitülasyonların hükümleri genişletilecek, Türk denizleri Fransa'nın savaş ve ticaret gemilerine açılacaktı. Babiâli bu

¹⁷ Akçura, *Dağılma Devri*, s. 55.

¹⁸ Enver Ziya Karal, "Fransa'nın İstanbul Elçilerinden Osmanlı Devleti'nin Durumu Hakkında Rapor", *Bellekten*, 14-15 (1940), s. 175-189.

¹⁹ Karal, *Osmanlı Tarihi*, V, 24.

²⁰ *Tarih-i Cevdet*, VI, 200.

²¹ *Tarih-i Cevdet*, VI, 202.

²² *Tarih-i Cevdet*, VI, 202.

²³ Sosyal, *Türk-Fransız*, s. 144.

²⁴ Karal, *Osmanlı Tarihi*, V, 25.

ittifak önerisini sürüncemede bırakmak yolunu tuttu. 1797 sonbaharında, Campo-Formio Antlaşması'nın imzalandığı haberi Viyana Elçisi Afif Efendi tarafından İstanbul'a bildirildi.

Osmanlı Devleti, Avrupa'da barışın sağlanmış olmasından memnunluk duydu. Fakat elçi yine de bir saldırganlık paktı için Babiâli'yi zorlamaya devam ediyordu. 1796 yılında Çariçe II. Katerina ölmüş yerine oğlu I. Paul geçmişti. Bu sırada Directoire hükümetinin doğu siyasetinde değişmeler başlamıştı bile. Kaldı ki Dubayet 17 Aralık 1797'de İstanbul'da öldü. Bir Türk-Fransız ittifakı da gerçekleşmedi. Bununla birlikte Aubert Dubayet, Fransa'dan getirdiği toplar, topçu subaylarıyla Nizam-ı Cedit hareketine önemli bir katkıda bulundu²⁵.

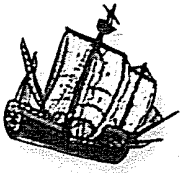
Fransa'nın Doğu Siyasetindeki Değişme

Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa Krallığı'nı birbirine bağlayan dostluğun temelleri Kanuni Süleyman ve I. François dönemlerine kadar geri gidiyordu. Bu bağlar, ihtilalin ilk yıllarında gevşemiş gibi görünse de, Osmanlı devleti ihtilale karşı cephe almamış, İstanbul'daki Fransızların Cumhuriyet ve özgürlük yanlısı gösterilerine ses çıkarmamış, ancak görüldüğü gibi iki ülke arasındaki bağlaşma girişimleri kesin bir sonuca ulaşmamıştı. Fransa'nın Avrupa'da en güçlü rakibi Habsburg hanedanı olduğundan, bu imparatorluğa karşı Osmanlı devleti bir destek, bir güç ve bir denge unsuru olarak düşünülüyordu. Bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu ile bir bağlaşma yapmak düşüncesi temel bir siyaset olarak benimsenmişti. Fakat bütün çabalara karşın bir Osmanlı-Fransız ittifakı gerçekleşmedi. Fransız ihtilali Campo-Formio Antlaşması'ndan (17 Ekim 1797) sonra yeni bir sürece girdi. Napolyon'un direktörlüğü altında Fransa'nın Doğu siyaseti köklü bir değişikliğe uğradı.

Napolyon, 5 Aralık 1797'de Paris'e dönünce Talleyrand'la tanıştı ve onunla uzun uzun Doğu sorununu konuşarak ilerisi için tasarlanan Mısır seferi üzerine görüş alışverişinde bulundu²⁶. Napolyon Korfu, Zanta, Kefalonya gibi adaların Fransa'nın elinde bulunmasına büyük önem veriyordu. Ona göre, Türklerin imparatorluğu her gün biraz daha yıkılmaktadır. Söz konusu adaları elde bulundurmamakla, yıkılacak imparatorluktan pay almak daha kolay olacaktır. Napolyon, "*İngiltere'yi tam anlamıyla ezmek için Mısır'a egemen olmamız gerektiğini yakında algılayacağız. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması Doğu'ya olan ticaretimizi korumak için bizi erkenden gereken önlemleri düşünmek zorunda bırakmaktadır*", diyordu²⁷. Kaldı ki Fransa İyonya adalarına yerleşmekle doğrudan doğruya Osmanlı İmparatorluğu'na sınır olmuştu. Prof. Lewis'in deyiimiyle "*Eski dostluk bu darbeyi kaldıramazdı*"²⁸. Nitekim çok geçmeden Mora'dan endişeli raporlar gelmeye başladı. Buralara yerleşen Fransızlar, yerli halka eski Yunanistan'ın haşmetli dönemlerini anımsatan propagandalar yapıyor, özellikle özgürlük ve eşitlik üzerinde duruyorlardı. Bütün bunlara ek olarak Mora ile Girit'in ilhakı yolunda Fransız planları hakkında raporlar Babiâli'ye ulaşıyordu²⁹. Bu kıskırtmaların zararlı bir nitelik alacağını Osmanlı ricali az çok sezmiyor değildi. Şüpheler, Fransa üzerinde yoğunlaştı.

Bu sırada Fransa ve Avusturya elçilikleri, Venedik paylaşımından kendilerine düşen topraklarda yaşayan halka Fransız ve Avusturya uyrukları gibi işlem yapılması için Babiâli'ye başvuruyorlardı. Oysa Osmanlı hükümeti, Venedik Cumhuriyeti'nin böyle iki kuvvetli devlet tarafından paylaşılmasını kendi çıkarına uygun görmüyor, başvuruları sudan bahanelerle savuşturma yoluna gidiyordu³⁰. Bu sırada devletin Pazvandoğlu'na karşı bir takım önlemler alması, yanlış anlaşılmalı, çeşitli söylentilerin çıkmasına yol açmıştı. Bu konuda hükümet, Fransa maslahatgüzarına güvence vermek zorunda kalmıştı³¹.

Campo-Formio Antlaşması'ndan sonra, Fransa'ya karşı savaşı sürdüren yalnız İngiltere kalmıştı. Napolyon İtalya'dan Fransa'ya döndüğü zaman bütün gözler ona çevrilmişti. İngiltere'ye çıkarmayı ancak

²⁵ Karal, *Fransa-Mısır*, s. 33. Fransa'nın Nizam-ı Cedit hareketine yardım için geniş bilgi. Sosyal, *Türk-Fransız*, s. 158-160.

²⁶ Soysal, *Türk-Fransız*, s. 174.

²⁷ Karal, *Fransa-Mısır*, s. 37.

²⁸ B. Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. M. Kıratlı, Ankara 1970, s. 66.

²⁹ Enver Ziya Karal, "Yunan Adalarının Fransızlar Tarafından İşgali ve Osmanlı-Rus Münasebeti, 1797-1798", *Tarih Semineri Dergisi*, 1 (1937), s. 100-125.

³⁰ *Tarih-i Cevdet*, VI, 281.

³¹ *Tarih-i Cevdet*, VI, 281-282.

onun yapabileceği ve yeni bir “Fatih Guillaume” olacağı genellikle Paris’te günün konusu idi³². Fransız kamuoyu, öncelikle İngiltere’nin yenilmesini istiyordu. Ne var ki Napolyon bunun olanaksızlığını anlamış, İngiltere’yi Hindistan yolunda vurarak onun ticaretini baltalamayı daha uygun bulmuştu. Çünkü Napolyon, İngiltere’nin Atlas Denizindeki egemenliğine karşılık Akdeniz’de üstün bir konuma gelmek istiyordu. Bonapart Fransa’nın Kuzey Amerika’da İngilizlere kaptırdığı sömürgeler yerine Yunan Adaları’yla Mısır’ı Fransa’ya kazandırmak arzusuna kapılmıştı³³. Napolyon’un böyle bir politika gütmesinde, neredeyse bir “*sihirbaz*” kimliği taşıyan Dışişleri Bakanı Talleyrand’ın etkisi yadsınmaz. Talleyrand, 14 Şubat 1798’de Directoire’a sunduğu raporunda, Mısır’ın vaktiyle Roma’nın bir eyaleti olduğunu belirterek “*şimdi de Fransız Cumhuriyeti’nin eyaleti olmalıdır*” diyordu³⁴. Üstelik Talleyrand, bu saldırganlık politikasını “Babilî’nin yaptığı haksızlıklara ve Fransızların Mısır’da uğradıkları hakaretlere” dayandırmak istiyordu. Mısır seferinin ortaya çıkaracağı sorunları uzun uzun yorumlayan Talleyrand, bunun aynı zamanda doğu sorunu bağlamında Türkiye’nin paylaşılmasıyla sonuçlanacağına inanıyordu³⁵. Directoire, sonunda 5 Mart 1798’de Mısır’a bir sefer açılmasına ve bunun başına da Napolyon’un getirilmesine karar verdi.

Âtîf Efendi Layihası

Fransa’nın Babilî’ye verdiği güvenceler, pek inandırıcı gelmiyordu. Yeni Rus elçisi General Tamara, selefî gibi, Osmanlı hükümetini, devrimci Fransa’dan gelecek tehlikelere karşı uyarıya devam ediyordu. Tulon’daki hazırlıklar endişe verici idi. Bu ortamda Reisülküttap Âtîf Efendi’ye bir layiha (rapor) hazırlaması görevi verildi. Âtîf Efendi’nin hazırladığı raporda, Fransız İhtilali’nden sonra Avrupa’daki gelişmeler, yeni oluşan kuvvetler dengesi, Türkiye’nin durumu ve Fransa’nın saldırgan politikası hakkında son derece ayrıntılı bilgi verilmektedir³⁶. Cevdet Paşa’nın anlatımıyla;

*“Fransalu’nun Tulon Tersanesi’ndeki tedarikât-ı cesimeleri Viikelâ-yı Devlet-i Aliyye’ye mucib-i endişe olmasıyla Reisülküttap Atîf Efendi, muvazene-i politika-i Avrupa hakkında bir layiha kaleme almıştır”*³⁷.

Bu layiha Osmanlı diplomasisinin oldukça önemli belgelerinden biridir. Osmanlı dışişlerinin Avrupa’daki gelişmelere, Avrupa politikasına hiç de yabancı olmadığını göstermesi açısından da çok önemlidir. Layiha, aynı zamanda, Osmanlı hükümetinin Fransız İhtilali’ne bakışındaki değişimi de sergilemesi bakımından üzerinde durulmaya değer.

Layihada, İhtilal sonrasında Fransa’nın dış siyaseti ayrıntılı olarak açıklanır. Fransızların başka devletlerin topraklarında gözü olmadığı yolundaki iddialarını yalanlar. Fransızların hangi ülkeleri topraklarına kattığı teker teker sayılır. Fransa’ya dostluk gösteren Venedik’in bile Avusturya ile paylaştığı üzerinde durulur. Bundan sonra söz, Türkiye-Fransız ilişkilerine getirilir ve “*Fransızların bize de dostlukları zâhiridir*” saptaması yapılır ve ilişkilerin gelişmesi şöyle açıklanır:

“... Bonaparte, Venedik’in parçalanmasından sonra Yediada ve onun çevresindeki Arnavutluk kıyılarını ilhak edip oradan Osmanlı reayasını bağımsızlık için kışkırtmaya başladı. Tulon’da da bir takım hazırlıklar var. Bunun da bir “fesad-ı azim olması ihtimalden baid değildir. Bütün bunlardan ötürü olayları dikkatle izlerken askeri hazırlıklara girişmelidir. Bunun gerektireceği büyük masrafları şimdiden düşünmelidir”.

³² Soysal, *Türk-Fransız*, 175.

³³ Karal, *Fransa-Mısır*, 36.

³⁴ Bu raporun özeti için bk. Soysal, *Türk-Fransız*, s. 179.

³⁵ Soysal, *Türk-Fransız*, s. 178-183.

³⁶ Layihanın metni: *Tarih-i Cevdet*, VI, 394-401.

³⁷ *Tarih-i Cevdet*, VI, s. 285.

Layihada Fransa'nın doğal bir müttefik ve Rusya ile Avusturya'nın doğal düşmanlar olduğu özellikle vurgulanmış ve bu anlayışın normal koşullara dönünceye kadar bir kenara bırakılması gerektiği üzerinde özellikle durulmuştur. Böylece Fransa'ya karşı bir başka devletle ittifak yapılabileceği ima edilmiştir.

Layihaya önce "Meclis-i Hass-ı Vükela'da görüşülmüş ve şöyle bir karara varılmıştır:

*"Fransa'ya güvenilmez. Bir yandan askeri hazırlık yapılırken diğer yandan da çıkarları bizimkine uygun devletlerle gizlice ittifaklar yapılmalıdır. Bundan Fransa'nın haberi olmamalı ve onu oyalama yoluna gidilmelidir."*³⁸

Mayıs ortalarında Babıâli'nin tedirginliği daha da arttı. Çünkü Paris Elçisi Esseyid Ali Efendi, Fransa'nın İskenderiye İskeleyi'ne göndermek üzere Tulon Limanı'nda donanma hazırladığı yolunda ortada *eracif* (dedikodu) dolaşımını bildiriyordu. Sadrazam bu dedikoduların doğru olabileceği üzerinde duruyordu³⁹. Reis Efendi, Fransa maslahatgüzarı Ruffin'i 19 Haziran'da nezdine çağırıp açıklama istedi. Cevdet Paşa, bu görüşmenin o sırada İstanbul'da moda olan diplomatik bir dille yapıldığını yani müphem ifadelerle dolu olduğunu yazmaktadır⁴⁰:

"İstanbul'da yeni icat olunan diplomat lisanıyla bazı ibaret-i mübheme irad olunarak geçirilmiştir. Ve evahır-ı zilhiccede reis efendi Rusya elçisiyle görüştükte dahi biraz diplomat ağzı satarak esbab-ı teminiye husule getirülmüştür".

Paşa, Türklerin istemedikleri ve sevmedikleri halde "lisan-ı diplomati" kullanmaya başladıklarını da ekler.

Mısır Seferinin Başlangıcı

Directoire'ın Mısır Seferine karar vermesi üzerine hemen hazırlıklara girişildi. Karal, "*Fransa tarihinde Mısır Seferi kadar itina ve metodla hazırlanmış bir sefer yoktur*" der⁴¹. Mısır'ı işgale giden Fransız kuvvetleri 38.000 asker ile 280 parçalık bir filodan oluşuyordu. Seferin bilimsel yönü de ihmal edilmemiş 167 bilgin ve sanatçı da ordu içinde yer almıştı⁴². Bu heyet, eski Mısır tarihinin aydınlatılmasına ve hiyeroglif yazısının çözülmesine önemli bir katkıda bulunacaktır.

Napolyon, 19 Mayıs 1798'de Tulon'dan Mısır'a doğru yelken açtı. Oysa yukarıda gördüğümüz gibi Reisülküttap, Fransız maslahatgüzarı ile görüştüğü 19 Haziran tarihinde Napolyon çoktan denize açılmış bulunuyordu.

Napolyon yolda St. Jean Şövalyelerinin elinde bulunan Malta Adası'nı aldı. Buradaki 700 kadar Müslüman tutsağı serbest bırakarak bunların memleketlerine dönmelerini sağladı. Bunu Babıâli'ye haber veren Paris Elçisi Esseyid Ali Efendi⁴³, Fransız donanmasının nereye gideceğini de bilmiyordu. İstanbul'dan giden talimat üzerine elçi 21 Temmuz'da Talleyrand ile görüşerek, onu sıkıştırmış fakat kurnaz diplomat yine Osmanlı elçisini atlatmayı başarmıştı⁴⁴.

Napolyon, 1 Temmuz günü sabahı İskenderiye Limanı yakınındaki Merabit mevkiinden çıkarma hareketine başladı. İşlem ertesi günü sabaha kadar tamamlanmış oldu. Fransızlar hemen şehre yürümüş ve kale civarında 500 (ya da 800) yeniçeriyi kolayca etkisiz hale getirmişlerdir. Kentin ileri gelenleri teslimden başka çıkış yolu göremediler. Napolyon, 2 Temmuzda bu ileri gelenlerin arasında İskenderiye'ye girdi. İlk işi Mısır halkına bir beyanname yayınlamak, İskenderiye müftüsü ve ileri gelenlere güvence vermek oldu.

³⁸ *Tarih-i Cevdet*, VI, 285; Soysal, *Türk-Fransız*, s. 207.

³⁹ E. Z. Karal, *Fransa-Mısır*, s. 149-151.

⁴⁰ *Tarih-i Cevdet*, VI, 285-286.

⁴¹ Karal, *Fransa-Mısır*, s. 51-53.

⁴² Asker sayısını, Soysal, 46.000 olarak göstermektedir (s. 221).

⁴³ Karal, *Fransa-Mısır*, 158-159, (vesika IV).

⁴⁴ Soysal, *Türk-Fransız*, s. 212-213.

Napolyon, İskenderiye'ye girince, doğruca Fransız konsolosluğuna gitti. Orada Mısır halkı için gemide hazırlayıp Arapça olarak bastırıldığı beyannameyi ilan etti⁴⁵. Bu beyannameye Napolyon, Mısır beylerinin Fransız kolonisini (nation française) aşağıladıklarını dile getirir. Kölemenlerin her şeye sahip olduklarını vurgular ve Fransızların gerçek Müslüman olduğunu ileri sürer. Mısır'a padişahın izniyle çıkmış olduğu inancını yaymaya çalışır.

Napolyon bu beyannameesinde Kölemenlerin düşmanı, Mısır'ın kurtarıcısı, padişahın dostu ve İslamın koruyucusu olarak geldiğini iddia etmektedir. İslam'a ve onun peygamberine, Kur'an'a saygılı olduğunu söylemekle yerli halkı kandırmak, yanına çekmekten başka bir şey değildi. Hatta Napolyon, Fransa'ya karşı da zararları dokunmuş olan küstah asileri cezalandırmak için geldiğini kanıtlamak amacıyla İskenderiye Limanı'nda duran Osmanlı gemilerini batırmadı⁴⁶. Mısır'ın fethi esnasında daha önce Talleyrand'la birlikte kararlaştırdıkları ilkeleri de beyannameye eklenmiştir. Ayrıca Napolyon, İskenderiye müftüsü, ileri gelenleri ve meşâyihî ile de bir sözleşme yapmayı ihmal etmemiştir. Hatta Napolyon onlara, gururlarını okşayacak imtiyazlar dahi tanımaktan geri kalmadı⁴⁷. Öyle ki bir aralık ünlü Kölemen beylerinden Murat Bey bile gerçekten Napolyon'un padişahın izni ile Mısır'a çıktığına inanmıştı. Ama gerçeğin böyle olmadığını o da bir süre sonra anlayacaktı. Kölemen beyleri Napolyon'a karşı savaş hazırlıklarına girişirken Vali Bekir Paşa da İskenderiye'nin işgalini ayrıntılı ikinci bir mektupla Babiâli'ye bildiriyordu⁴⁸. III. Selim, Mısır'da "din düşmanı olan Fransızlara mukavemet" edilmesini istiyordu. Mısır'da gereken önlemler alınıyordu. Buna göre Kahire'de Fransız konsolosluğu mensuplarıyla bütün Fransızlar tutuklanacak, Bekir Paşa ile Şeyhülbeled İbrahim Bey, Kahire'de kalacak, serasker olarak atanan Murat Bey de ordusuyla Napolyon'un kuvvetlerine saldıracaktır⁴⁹.

Osmanlı eyaletlerinin en önemlilerinden birine yapılan bu habersiz saldırı, başta III. Selim olmak üzere bütün devlet adamlarını derinden etkiledi. Padişah hemen sadrazama gerekli önlemlerin alınmasını emretti. Padişah, ordu ve donanmanın durumunu çok iyi bildiği için Fransa'ya savaş açılmasında bir yarar görmüyordu. III. Selim, sefer tedarikinde çok acele edilmesini, savaş ilanı konusunda *teenni* ile hareket edilmesini uygun görüyordu⁵⁰.

Murat Bey komutasındaki Kölemen süvarileri 13 Temmuzda Şebreis'de Fransız ordusuna saldırdı. Fakat top ateşi karşısında geri çekildi. Kesin savaş 21 Temmuzda Kahire yakınında oldu. Tarihte Piramitler Muharebesi diye üne kavuşan bu savaşta Napolyon, ordusuna piramitleri işaret edip "Askerler 40 asrın nazarları bizim üzerimizdedir" diyerek giriştiği bu çarpışmada ezici bir üstünlük sağladı⁵¹. Kölemen süvarileri, piyadedurumunda Yeniçeriler ve Kahire'de toplanan askerlerle 20-25.000 kişiyi bulan Mısır ordusu, 30.000 kişilik düzenli ve iyi yönetilen Fransız ordusu karşısında hiçbir varlık gösterememişti.

Piramitler Savaşı'yla Mısır'da artık Bonaparte (Bunaberdi ya da Sultanıkebir) dönemi başlıyordu. Napolyon hemen yönetimi örgütleme yoluna gitti. Sivil yönetimde yerli halka önemli bir yer ayırmakla birlikte asıl iktidar Napolyon'un elinde toplanmış bulunuyordu⁵².

Abuhır Deniz Savaşı

Fransızların gerek Atlas, gerek Akdeniz limanlarında bir takım hazırlıklar yapmaları İngiltere'nin dikkatini çekmekten geri kalmadı. İngiliz filosunun amirali Kont de Jervis, Fransız donanmasının hareketini izlemek üzere Amiral Nelson'a Tulon önlerine gitmesi için emir verdi (2 Mayıs 1798). İngiliz filosu Tulon önlerine geldiği zaman şiddetli bir fırtına Nelson'un gemilerini birbirinden ayırdı. Nelson'un bayrağını taşıyan Vanguard gemisinin direği kırıldı onarım için Sardunya yakınlarında San Pietro

⁴⁵ Arapça metin, *Tarih-i Cevdet*, VI, 402-403; Cevdet Paşa, anılan beyannamenin Türkçesini de vermektedir (VI, 403-405); Karal, *Fransa-Mısır*, s. 74-75; Soysal, *Türk-Fransız*, s. 224-225. Fransızca metin, Testa, *Recueil des traités de la Porte ottomane avec les puissances étrangères*, Paris, 1864-1911, I, 540-541.

⁴⁶ Yorga, *Osmanlı Tarihi*, V, 129.

⁴⁷ Karal, *Fransa-Mısır*, s. 76-77.

⁴⁸ Karal, *Fransa-Mısır*, s. 164-166.

⁴⁹ *Tarih-i Cevdet*, VI, 328.

⁵⁰ Soysal, *Türk-Fransız*, s. 231.

⁵¹ Soysal, *Türk-Fransız*, s. 230.

⁵² Soysal, *Türk-Fransız*, s. 231.

Adası'na sığındı⁵³. 26 Mayıs'ta Nelson, Tulon önlerine döndüğü zaman Fransız donanmasının Akdeniz'e doğru yelken açtığını öğrendi. Nelson, Fransız donanmasını bulup, ele geçirmek, batırmak ya da tahrip etmek emrini almıştı.

Nelson ve amiralleri Napolyon'un Mısır'a doğru yelken açmış olmasından şüpheleniyorlardı. Bundan ötürü hemen İngiliz donanması İskenderiye'ye yöneldi. Bir aralık iki filo aynı sularda birbirlerinden haberleri olmadan seyrediyorlardı⁵⁴. Aralarında bir aralık 22 millik bir uzaklık kalmış olmasına rağmen yine de birbirlerini göremiyorlardı. Araları epeyce açılınca Fransızlar Girit'e yöneldi. Fakat Nelson İskenderiye üzerine vardığı zaman Fransız donanmasını bulamadı. Bu nedenle Nelson, Fransızların Doğu Akdeniz'de başka bir yere gitmiş olmasından şüpheleniyordu. Nelson, Anadolu kıyılarında dolaştı, yiyeceği tükendiği için Sicilya'ya döndü. Bu sırada 1 Temmuzda yani İngilizlerin buraya uğramasından iki gün sonra, Fransızlar İskenderiye limanına demir atmışlardı. Daha önce belirtildiği gibi, Napolyon çok zayıf bir direnmeden sonra İskenderiye'yi işgal etmişti.

İskenderiye Limanı gemilerin yanaşmasına pek elverişli değildi. Bundan ötürü Napolyon, Amiral Brueys'e ya İskenderiye'nin eski limanına çekilmesini ya da 15 mil kadar uzakta bulunan Abuhır Adası açıklarında demirlemesini, eğer bunlar olanaksızsa üçüncü bir yol olarak amiralin Korfu'ya dönmesini emretti⁵⁵. Brueys 7 Temmuz'da, geçici bir önlem olarak donanmayı Abuhır koyuna çekti.

Nelson, 1 Ağustos'ta İskenderiye'ye vardı. Fransız filosunun oradan ayrıldığını sanıyordu. Ancak donanmanın Abuhır Limanı'nda oldukça fena bir durumda sıralanmış olduğunu gördü. İki tarafın kuvvetleri aşağı yukarı eşitti. Fransızların da İngilizlerin de 13 savaş gemisi vardı. Fransız donanmasının 1196 topuna karşılık, İngilizlerin 1012 topu bulunuyordu. İnsan bakımından büyük bir dengesizlik görülüyordu. Nitekim 1100 Fransız karşı 8000 İngiliz bahriyelisi donanmada görev yapıyordu⁵⁶.

Nelson, oldukça başarılı bir manevra yaparak, hiçbir yanlışlığa kapılmaksızın Fransız filosunu iki ateş arasına aldı. Üç saat süren savaşta Fransız filosu kesin bir yenilgiye uğradı. Ancak iki tarafın da ağır kayıplar verdiği görülmektedir⁵⁷. Nelson Fransız gemilerini kısmen yakmış, kısmen de ele geçirmişti. Yüzlerce Fransızla birlikte, başta amiral Brueys olmak üzere, Fransız komutanları da savaşta ölmüş ancak Villeneuve iki firkateynle kaçabilmişti⁵⁸. Napolyon, 14 Ağustos'ta Kahire'ye dönerken donanmasının yakıldığını öğrendi. Bu haberin onun üzerinde derin bir etki yaptığına şüphe yoktur. Fransız kuvvetlerinin anavatanla bağlantısı tamamen kesildi. Abuhır deniz savaşı, Fransa yerine İngiltere'ye Akdeniz egemenliğini kazandırdı.

Fransa'ya Savaş İlanı

Fransızların Mısır'ı işgal ettiği sırada Osmanlı İmparatorluğu Pazvandoğlu ayaklanmasını bastırmak için uğraşıyordu. Fransızlar bu ayaklanmayı kendi çıkarlarına uygun buluyorlardı. Pazvandoğlu oldukça devrimci yöntemlerle ayaklanmasını sürdürüyor, Fransa'nın güvenini kazanmış bulunuyordu. Hatta onun günün birinde Osmanlı devletini yönetebileceği ya da haince öldürülebileceği kanısını taşıyan Fransızlar da yok değildi⁵⁹. Öte yandan Hicaz'da Vehhabilik adı altında çıkan ayaklanma da tehlikeli boyutlara ulaşıyordu.

III. Selim, Fransızlara hemen savaş açılmasını uygun bulmamış, ancak gerekli hazırlıkların yapılmasını buyurmuştu. Nelson'un zaferi, Fransa'ya savaş açılmasını kolaylaştırdı. Abuhır'da Fransız donanmasının yakıldığını, Rodos mütesellimi buraya sığınan bir Fransız süvarisinden öğrenerek Babıâli'ye bildirmiş ve haber 20 Ağustos'ta İstanbul'a ulaşmıştı. Bu konu da kendisine sunulan bir tahriratın altına padişah şunları yazmıştı⁶⁰:

⁵³ Karal, *Fransa-Mısır*, s. 91.

⁵⁴ Karal, *Fransa-Mısır*, s. 92.

⁵⁵ Anderson, *Naval Wars*, s. 358.

⁵⁶ Karal, *Fransa-Mısır*, s. 92; Anderson, *Naval Wars*, s. 358-359. Ancak burada verilen sayılar tartışmalıdır. Çünkü savaşta insan kayıplarıyla bu sayılar pek örtüşmemektedir.

⁵⁷ Krş. Anderson, *Naval Wars*, s. 364.

⁵⁸ Soysal, *Türk-Fransız*, s. 232.

⁵⁹ Yorga, *Osmanlı Tarihi*, V, 126.

⁶⁰ Karal, *Fransa-Mısır*, s. 93.

“Benim vezirim, elhamdülillah hazzettim. İnşallah cümlesi kahrolur: İngiliz elçisine ifade oluna”.

Babîali, 23 Ağustos'ta İstanbul'daki İngiliz maslahatgüzarı aracılığıyla Nelson'u tebrik ediyor ve teşekkürlerini bildiriyordu. Dahası İngiliz donanmasına dağıtılmak üzere 2000 altın yolluyordu⁶¹. Fransız maslahatgüzarı Ruffin, Abuhır yenilgisini öğrendikten sonra Talleyrand'a gönderdiği raporda, İngiltere'nin Babâili nezdinde kazandığı nüfuz ve itibarı özellikle vurguluyordu.

Abuhır zaferiyle, Mısır'a hapsolünmüş bulunan Fransızların yenilgisine kesin gözüyle bakılmaya başlandı. Gereken hazırlıklar, düzenlemeler yapıldı⁶². Alınan önlemler arasında Fransız sefareti mensuplarının Yedikule'ye hapsedilmesi de vardı. Dahası Fransız tüccarlarının mallarına da el konuldu. Hatta Fransa'ya yakınlığı ile bilinen Hollanda tüccarlarının da mallarına el konulmuş, konsolos tercümanlarının beratları iptal edilmiştir⁶³.

Sonunda 2 Eylül 1798 (21 Rebiülevvel 1213) tarihinde bir fetva ile Fransa'ya savaş açıldı. Savaş ilanı, Fransa'nın *nakz-ı ahd* etmesine yani antlaşmaları bozmasına bağlanıyordu⁶⁴. Bu konuda hazırlanan beyannamenin sureti⁶⁵ İstanbul'daki Avrupa elçiliklerine gönderildi. Bu beynamede ihtilalden sonra Fransa'ya karşı bir takım ittifaklar kurulmakla birlikte Osmanlı İmparatorluğu'nun tarafsızlığını koruduğu, bu ilkeden asla ayrılmadığı, zor durumda kalan bu ülkeye yardım ettiği dile getiriliyordu⁶⁶. Oysa Fransa birkaç yıldan beri tutumunu değiştirmiş, dost ve düşman ülkelerin halkını ayaklandırmaya çalışmıştır. Özellikle Napolyon'un Mora reayasını ayaklandırmak için yaptığı girişimler çok iyi bilinmektedir. Son çözümlemede Fransa'nın korsan gibi devletlerarası hukuka aykırı olarak Mısır'a saldırdığı dile getiriliyordu. Beyanname şu sözlerle sona ermektedir:

“Fransa'da râyet-i ifraz-ı fitne ve fesat olan erbab-ı tagallübün def'i şuurı yalnız Devlet-i Aliyye'nin değil belki cem'i Avrupa devletlerinin asayiş ve emniyetini müstelzim olacağı bedidar olmağla bu babda cem'i dost düvelin teveccühü kulubu ve zahiren ve batınen icra-yı levazımı dostî ve ianeye mübaderetleri memuldür”

Alınan fetvada⁶⁷ şu görüşlere yer veriliyordu:

“Françe keferesi bilad-ı islamiyeden eazım-ı emsar-ı devlet-i aliyye-i ebediyülkarar olan Mısır ve havalisini bağdeten istila etmeleriyle ehalisi def'e kadir olmasalar imamülmüslimin seyyidüsselatin padişahımız hazretlerine kefere-i mezbureyi def için berren ve bâhren [asker] irsâl edüp mukatele etmeleri şer'an vacip olur mu? Elcevap olur...”

Babîali, Fransa'ya karşı kesin başarı elde edemeyeceğini biliyordu. Bu, ancak ittifaklar yoluyla, Fransa'nın düşmanı olan ülkelerle işbirliği yapılarak sağlanabilirdi. Bu devletler de Rusya ve İngiltere idi. Ancak unutmamak gerekir ki Fransa'nın Doğu Akdeniz'e yerleşmesi, her iki devlet için de yaşamsal bir sorundu. Rusya'nın Petro'dan beri güttüğü sıcak denizlere inme siyaseti iflas edecekti. İngilizlerin Doğu Akdeniz ticareti büyük zarar göreceği gibi, Napolyon'un Mısır'a yerleşmesiyle de Hindistan yolu da tehlikeye girecekti.

⁶¹ “...Müteakiban iş bu Abuhır vak'asının tafsilatına dair İngiliz donanmasından tafsilat gelecek İngiliz maslahatgüzarı Babîali'ye davet ile kürk giydirilmiş ve Amiral Nelson'a mücevher çelenk ve maiyeti neferatına taksim olunmak üzere 2000 altın gönderilmiş ve Dersaadet'te İngiliz elçileri beş çifteye süvar alagelirken bundan böyle dümenli yedi çifteye süvar olmaları için paye verilmiştir (Tarih-i Cevdet, VI, 355).

⁶² Tarih-i Cevdet, VI, 355.

⁶³ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), (Cevdet-Hariciye) C. HR, dosya 160, gömlek 7959 (15 Zilhicce 1213).

⁶⁴ Tarih-i Cevdet, VI, 356.

⁶⁵ Tarih-i Cevdet, VI, 403-412.

⁶⁶ Bu beyannameyi küçük bir beyaz kitap olarak nitelleyen İsmail Soysal (s. 244) onun çok güzel bir şekilde kaleme alındığını belirtmekte ve bunun Reisülküttap Atif Efendi tarafından yazılmış olabileceği üzerinde durmaktadır.

⁶⁷ Karal, *Fransa-Mısır*, s. 95-96.

Osmanlı-Rus İttifakı

Mısır Seferi'nin en önemli sonuçlarından biri, Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir yakınlaşmaya ortam hazırlaması, iki devlet arasında bir ittifakın yapılmasına olanak vermesidir. Bunu, Osmanlı-İngiliz ittifakı izleyecek ve Fransa'ya karşı kurulan ikinci *coalition* (küme)'un temeli böylece atılmış olacaktır. Ancak Cemal Tukin'in vurguladığı gibi, bu ittifak, Osmanlı devletinin Rusya'ya değil, bu devletin Babiâli'ye başvurmasıyla oluştu⁶⁸. Gerçekten Çar I. Paul'ün Fransa'ya karşı güttüğü düşmanca politika, Türk-Rus yakınlaşmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Cumhuriyet rejiminden nefret eden çar, Fransa'ya karşı bir ideoloji savaşının bayraktarlığını yapmak istiyordu⁶⁹. Çünkü Fransızların Yediada ve çevresine yerleşmeleri Rusya'yı kaygılandırıyor. Napolyon'un Balkanlara yerleşmesi Rusların yaşam alanının yok edilmesi anlamına geliyordu. Son olarak Malta'nın ve İskenderiye'nin Fransız işgaline girmesi gerginliği son derece artırdı. Hatta uzun süredir sınır boylarına çok sayıda asker yığan Rusya, küstahçasına barışı bozan Fransa'ya hemen harp ilan edilmediği takdirde Memleketeyn'i işgal edeceğini söyleyerek Babiâli'yi tehdit etmekten geri kalmıyordu⁷⁰. Dahası Fransızların Adriyatik kıyılarına, Yunan Adaları'na yerleşmeleri, Osmanlı devletinden çok Rusya'yı telaş ve endişeye düşürdü⁷¹. Doğu Akdeniz'in Fransız egemenliğine geçmesinden Osmanlıların elinde kalması Rus çıkarına çok daha uygundu⁷². Bu arada çar Paul, Fransa'ya karşı geniş bir ittifak yapmayı tasarlıyordu. Prusya, her ne olursa olsun böyle bir ittifaka girmek istemiyor, tarafsız kalmayı yeğliyordu.

Öte yandan Osmanlı-Rus görüşmeleri 28 Temmuz'da başlamıştı. Türk temsilcileri Reisülküttap Atıf Efendi ile sudurdan İbrahim İsmet Bey'di. Görüşmelerin tamamlanması ve bir ittifaka ulaşması pek kolay olmadı. İttifak önerisi Ruslardan gelmekle birlikte yapacakları yardıma karşılık para istemeleri görüşmeleri zaman zaman aksatıyordu⁷³. Çar Paul, İstanbul'daki görüşmelerin ağır gitmesinden epeyce kuşkullanmış olacak ki Karadeniz'deki Rus donanmasının Osmanlı deniz kuvvetleriyle birlikte Fransa'ya karşı hareket etmek üzere İstanbul'a gitmesi için donanma amiraline emir vermişti. Çok geçmeden Rus Elçisi Tamara donanmanın Boğaziçi'ne gelmiş olduğunu haber verdi⁷⁴. Babiâli bir oldubitti ile karşılaşılıyordu. Bununla birlikte ittifak yapıncaya kadar Rus donanmasının bağlı olacağı kurallar konusunda bir takım esaslar belirlendi (5 Eylül 1788)⁷⁵.

Rus donanmasının Mısır'a mı yoksa Yediada tarafına mı gönderilmesi konusu Türk-Rus-İngiliz ittifak görüşmelerinde önemli bir sorun haline geldi. İngilizler öncelikle Mısır'ın kurtarılması gerektiğini savunuyorlardı. Rus amirali Uchakow, İskenderiye tarafına ister büyük ister ince donanma gönderilmesinin hiçbir yarar sağlamayacağını oysa Akdeniz'e açılacak Osmanlı-Rus donanmasının Fransa'nın yardım yollarını keserek Mora, Arnavutluk kıyılarını korusayacağını ve Venedik'in paylaşılmasında Fransızların eline geçen adaları geri alınabileceğini savunuyordu⁷⁶. Bunda, Rusların doğrudan doğruya Rumları himaye etmek isteklerinin de etkisi vardı⁷⁷.

Osmanlı-Rus Donanmasının Ortak Harekâtı

Sonunda tartışmaların kesilmesi uygun bulundu. Babiâli'nin hazırladığı 12 parça şalopeye bir ya da iki fırkateyn ve korvet eklenerek Rodos'a, gerekirse buradan İskenderiye körfezine doğru açılmasına, aksi takdirde bulunduğu yerde kalmasına, Türk-Rus donanmasının da Mora ve Körfez taraflarına gitmesine Sicilya sularında bulunan İngiliz amiraliyle iletişim kurmasına karar verildi⁷⁸. Rus donanması belirtilen toplanmada alınan karar uyarınca Büyükdere koyundan yelken açarak 19 Eylül 1798'de Beşiktaş önünde demir atmış bulunan büyük küçük 30 parça Osmanlı gemilerine katıldı. Ertesi gün hareket eden bu gemiler, Çanakkale Boğazı'ndaki Osmanlı donanmasıyla birleştiler. Buradan hep birlikte, Kapudane-i Hümayun

⁶⁸ Cemal Tukin, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1947, s. 66. Nitekim bu konu III. Selim'in bir Hatt-ı Hümayun'unda açıkça dile getirilmiştir: "Zira ittifaka onlar taliptirler" (Karat, *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları*, s. 58).

⁶⁹ Soysal, *Türk-Fransız*, s. 255.

⁷⁰ Yorga, *Osmanlı Tarihi*, V, 129.

⁷¹ Tukin, *Boğazlar*, s. 68.

⁷² Tukin, *Boğazlar*, s. 68.

⁷³ Tukin, *Boğazlar*, s. 82.

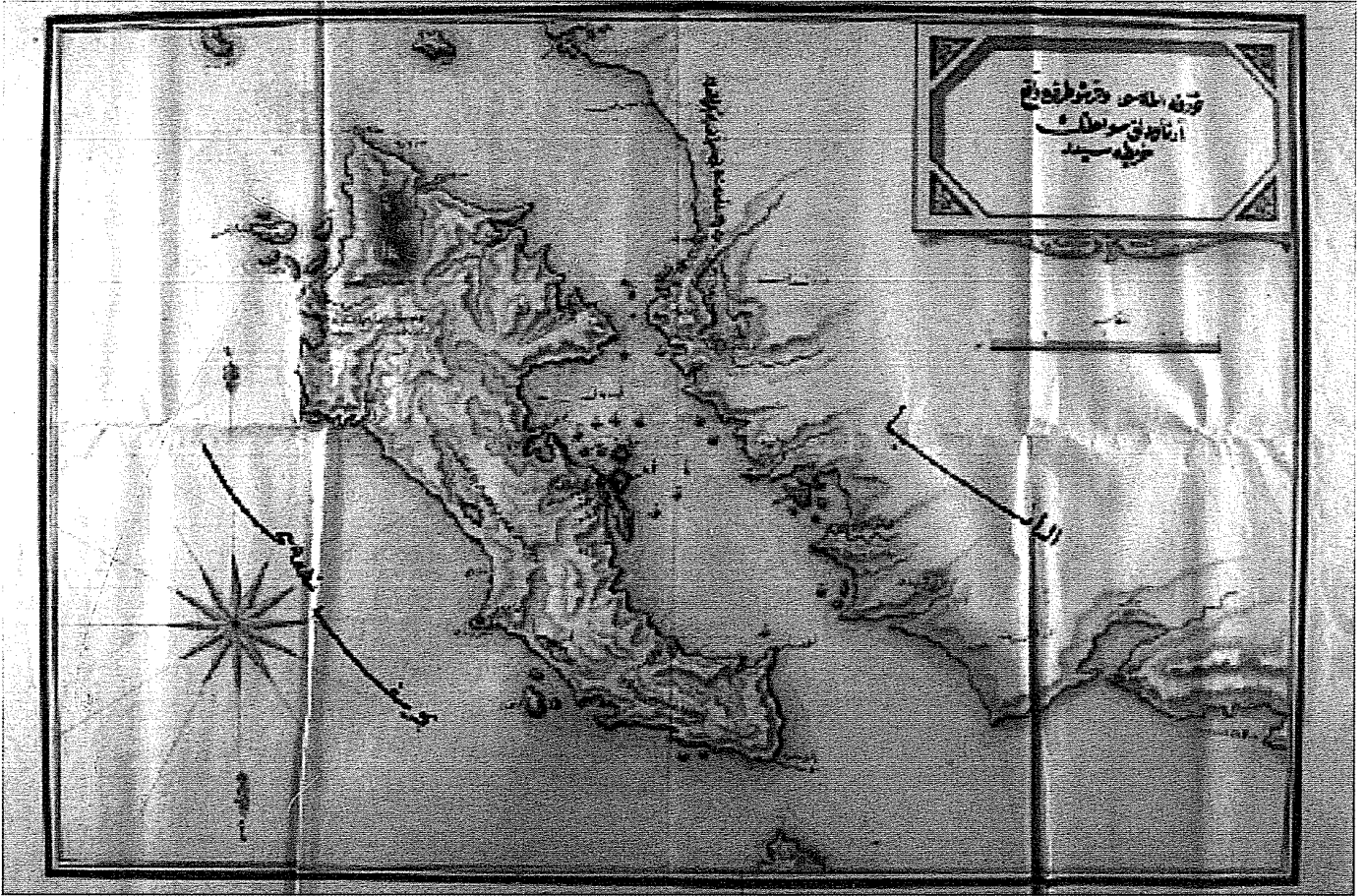
⁷⁴ Tukin, *Boğazlar*, s. 84.

⁷⁵ Tukin, *Boğazlar*, s. 84-85.

⁷⁶ Tukin, *Boğazlar*, s. 86.

⁷⁷ Soysal, *Türk-Fransız*, s. 261.

⁷⁸ *Tarih-i Cevdet*, VII, 4-5.

Kaptanı Abdülkadir Bey'in başbuğluğunda Korfu'ya doğru yola çıktılar⁷⁹. Türk-Rus donanmaları 1798 Kasımında önce Zanta Adası'na giderek orayı kuşattıkları sırada Ayamavra Adası sakinleri de gelip müttefiklere bağlılığını bildirdi. Ayamavra Adası da ele geçirildikten sonra donanma Korfu'ya yöneldi.

Fransızlar, Korfu'daki kuşatmayı kaldırmak için buraya yardıma çalışıyordu. Son derece iyi tahkim edilmiş olan Korfu kalesi şiddetli bir baskın sonucunda ele geçirilmiş ve pek çok silah ve mühimmat ganimet olarak alınmıştır⁸⁰.

Korfu Adası'nın Türk ve Rus donanmaları tarafından elde edilmesi üzerine Ruslarla varılan antlaşma üzerine Korfu, Zanta, Kefalonya, Ayamavra, İtaki, Pakso, Çuka adaları ile Mora ve Arnavutluk kıyılarında meskûn ve boş Venedik Cumhuriyeti'nden alınan adalardan oluşan bir devlet kuruldu. Birleşik Yedi Ada Cumhuriyeti (= *Cezayir-i Seb' ai Müctemlia Cumhuri*) adıyla kurulan bu devlet, Rusya'nın kefaletinde ve Türkiye'nin himayesinde olacaktı⁸¹.

Cumhuriyet iç ve dış işlerinde tıpkı Dubrovnik Cumhuriyeti'nin sahip olduğu ayrıcalıklarla donatılacak, özel bir bandırası olacak ve üç yılda bir 75.000 kuruş cizyeyi Osmanlı devletine ödeyecekti. Bunun dışında başka bir vergi ödemeyecekti. Bununla ilgili bir antlaşma 1799 yılında imzalandı. Fakat çok geçmeden Rusya'nın Osmanlı devletine karşı dostça bir tutum izlemediği açığa çıktı. Adı geçen cumhuriyetin iç anayasasının düzenlenip yürürlüğe girmesinden sonra da Rusya askerini çekmek istemedi. Hatta söz konusu devletin iç tüzüğünü de yapmaya çalıştı. El altından burada 600 Rus askerinin bırakılması

Korfu Adası ve Arnavutluk Sahilleri haritası - 1798 (Topkapı Sarayı Müzesi).

⁷⁹ *Tarih-i Cevdet*, VII, 4-5; Tukin, *Boğazlar*, s. 87.

⁸⁰ *Tarih-i Cevdet*, VII, 8.

⁸¹ İ. Hakkı Uzunçarşılı, "Arşiv Vesikalarına göre 'Yedi Ada Cumhuriyeti'", *Bellekten*, 3-4 (1937), s. 627-640.

için çaba gösterdi. Bunu Babîlî şiddetle geri çevirdi⁸². Bununla birlikte Rusya aradaki antlaşmaya bakmayarak adalara asker göndermeye devam ediyordu⁸³. 1807 Tilsit görüşmelerinin gizli maddeleri uyarınca Yedi Ada Cumhuriyeti'ndeki Rus askerleri çekilirken burayı Fransızlara bıraktılar. Dubrovnik Cumhuriyeti de Fransızlar tarafından yutulduğundan anılan iki Cumhuriyet tarihe karışmış ve Osmanlı devleti bir şey yapamamıştı⁸⁴.

Osmanlı-Rus Antlaşması (23 Kasım 1798)

Osmanlı-Rus donanmasının Doğu Akdeniz'de ortak harekâtı devam ederken ittifak görüşmeleri de sürüyor ve epeyce yol alınmış bulunuyordu. Ancak "Osmanlı İmparatorluğu'nun Hıristiyan bir devletle, özellikle topraklarına göz dikmiş, haris ve ezeli bir düşmanı olan Rusya ile Fransa'ya karşı bir ittifak yapması daha önce "ulemâ-yı kirâm dâileri ve vükelâ-yı saltanat-ı seniyye bendelerinin ittifak-ı âralarıyla karargir olmuşdur"⁸⁵. Fakat kamuoyu belki de Boğazlar'dan geçişlerle ilgili hükümleri kapsayacağı gerekçesiyle bu antlaşmaya hiç de taraftar görünmedi⁸⁶. Kaldı ki İstanbul'da halk arasında Rusya ile ittifaktan dolayı padişah aleyhine propagandalar yapılıyordu. III. Selim'in Osmanlı başkentinde serbestçe dolaşmalarına izin verdiği Fransız ihtilali taraftarları ve Fransa'nın İstanbul'a gönderdiği ajanlar, para gücüyle halkı kışkırtıyorlardı⁸⁷.

İttifak muahedesi sonunda 23 Aralık 1798 tarihinde Rus Elçisi Vasili Tamara ile Türk temsilcileri Rumeli Kazaskeri İsmet Bey ve Reisülküttap Atıf Efendi tarafından imzalandı⁸⁸. Antlaşma biri açık, diğeri kapalı iki bölümden oluşmaktadır. Açık bölüm 14 maddedir. Birinci madde, antlaşmanın niteliğini göstermektedir. Buna göre antlaşma savunma içindir. Fakat imza tarihinde âkid taraflardan biri esasen saldırıya uğramış olduğundan (Mısır'ın istilası) diğerinin ona yardımı gerekiyor, daha doğrusu Fransa'ya karşı ortak harekete geçmek zorunlu oluyordu.

Üçüncü maddeye göre; Rusya ve Osmanlı devletleri, topraklarının bütünlüğünü koruma konusunda Mısır'ın Fransızlar tarafından işgal edilmesinden önceki durumu başlangıç olarak alıyorlar. Yalnızca müteakabiliyet olsun diye, Rusya'nın hali hazırdaki sınırları temin ediliyordu. Bu maddeyle Rusya, Fransa'nın Osmanlı topraklarına saldırısını tanımadığı gibi, Fransızlar Mısır'da kaldıkça da Osmanlı devletine yardım etmeyi yükleniyor demektir. Altıncı maddede antlaşmanın nasıl işleyeceğine açıklık getiriyordu. Saldırıya uğrayan devlet, dostundan isteyeceği yardımın cinsini göstermekte serbestti. Bu yardım ya para ya da asker ve donanma olacaktır. Savunma paktının gizli olmayan 12. maddesi ile her iki devletin toprak bütünlüğünü karşılıklı olarak korumak konusunda anlaşmış olduklarını, bunun zımnen Fransa'ya karşı yapılmış ve İngiltere, Avusturya, Prusya'nın da bu antlaşmaya girebilmeleri için açık bırakılmış olduğu belirtiliyordu⁸⁹. Bunda Rusların öz amaçlarını gizleyecek kayıtlar yoktu⁹⁰. Fakat aynı tarihte Ruslarla "Şurût-ı Münferide" başlığı altında bir de gizli bir antlaşma daha yapılmıştı⁹¹. 13 maddeden oluşan bu antlaşmada Fransa'ya karşı iki devletin savaşta iş birliğinin ayrıntıları açıklanıyordu. Gizli antlaşmanın özü burada yatmaktadır. Antlaşmanın 1-4. maddeleri Karadeniz'i bütün savaş gemilerine kapatmakta ve Osmanlı devletinin müttefiki olarak yalnız Rus savaş gemilerine Boğazlardan serbestçe geçme hakkını sağlamakta idi. Öte yandan 6. maddede Fransızların Türkiye'nin bir başka yerine (Balkanlar olabilir) "hücum tarikiyle yahut reayasını alenen ayaklandırmak" suretiyle taarruzları halinde, padişahın isteği ile, Rusya'nın 80.000 kişilik bir orduyla yardımda bulunacağı belirtilmekteydi. Fransa'ya karşı bu savaşta katılacak devletlere işbu antlaşma hükümleri bildirilecekti.

Her iki devlet arasında Rus savaş gemilerinin Boğazlardan geçmesini olanaklı kılan bu muahede belirli bir amaçla bir prensip olarak değil, belli bir amaçla yapılmıştı. Aslında bu antlaşma, Napolyon'a

⁸² Uzunçarşılı, "Yedi Ada Cumhuriyeti", göst. yer.

⁸³ Tuğın, *Boğazlar*, s. 92-93.

⁸⁴ Uzunçarşılı, "Yedi Ada Cumhuriyeti", göst. yer, s. 639.

⁸⁵ Karal, *III. Selim Hatt-ı Humayunları*, s. 59; Tuğın, *Boğazlar*, s. 88; Soysal, *Türk-Fransız*, s. 259.

⁸⁶ Tuğın, *Boğazlar*, s. 89; Krş. Karal, *Fransa-Mısır*, s. 102.

⁸⁷ A. Cevdet Eren, "Selim III." *İA*, X, 441-457.

⁸⁸ *Tarih-i Cevdet*, VII, 304-307; *Mecmu'a-i Muahadat*, İstanbul 1298, IV, 14-19; Nihat Erim, *Siyasi Tarih Metinleri, Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları*, Ankara 1953, s. 195-200.

⁸⁹ Nitekim padişahın Berlin'deki yeni temsilcisi Mehmet Esat Efendi, Prusya'nın da bu ittifaka girmesini sağlamak amacıyla hareket etmek için talimat aldı (Yorga, *Osmanlı Tarihi*, V, 132).

⁹⁰ Tuğın, *Boğazlar*, s. 89.

⁹¹ *Muahadat Mecmuası*, IV, 19-27

karşı birlikte girişilecek askeri hareketlere bağlı olarak Rusya'ya Boğazlar'dan geçmek hakkını tanıyordu⁹². Bu geçiş hakkı ya da izni geçici ittifak koşullarına bağlı görünse de Ruslar bu durumdan ya da Osmanlı devletinin güçsüzlüğünden yararlanarak yavaş yavaş bu geçici maddeyi sürekli bir hak haline getirmeye çalışıyordu. 1841 Londra Boğazlar sözleşmesine kadar bu siyasetin gerçekleşmesine çalışıldı⁹³. Hatta Rus savaş gemileri Boğazlardan vakitli vakitsiz geçmeye, Büyükdere Koyu'nda demirlemeye ve içlerinde bulunan askerler dışarıda dolaşmaya başladılar. Reis Efendi'nin Rus elçiliğini uarması pek etkili olmuyordu. Bütün bu pürüzlere karşın, Osmanlı-Rus dostluk antlaşması Babiâli'ye hiçbir yarar sağlamamakla birlikte⁹⁴ Osmanlı tarihinde büyük önem taşır. Babiâli bu ittifaka gelinceye kadar devletlerarası ilişkilerde ittifaklar sistemine girmemiş ve yalnız kalmak ilkesine bağlı kalmıştır. Her ne kadar önceki savaşlarda Prusya ile Avusturya'ya ve Rusya'ya karşı karşılıklı esaslara dayanan bir ittifak sağlandı ise bu yürürlüğe girmemişti⁹⁵. Bu nedenle Osmanlı-Rus Antlaşması'yla artık Osmanlı İmparatorluğu çağdaş diplomasinin ilkelerini uygulamaya başlamıştı. Bu ittifakla Fransa, Türkiye'nin bir Rus vilayeti haline geldiğini ve "Ancak bu sıfatla ona muamele edilmek gerektiğini" iddia ediyordu⁹⁶.

Osmanlı-Rus Antlaşması'na koşut olarak 5 Ocak 1799'da sudurdan İsmet Bey ve Reisülküttap Atif Efendi ile İstanbul'daki İngiliz Elçisi Spencer Smith arasında Osmanlı-İngiliz İttifakı imzalandı⁹⁷. Bu antlaşma ile İngiltere, Türk-Rus ittifakına katılmış oluyordu. Bunda da söz konusu ittifakta olduğu gibi taraflar birbirlerinin sınırlarını, Mısır'ın istilasından önceki durumu esas alarak tekeffül ediyorlardı. Başka devletlerle yapılacak antlaşmalarda birbiri aleyhinde taahhüde girmeyeceklerdi. Yardım, gizli bir amaç taşımayacaktı. Antlaşmanın özü 10. maddede yatmakta ve her iki taraf Yakın Doğu'daki Fransız ticaretini "mahv ve ifna" konusunda anlaşmış bulunmaktalar. Bunun için Babiâli yalnız bütün limanlarını düşman ticaretine kapatmakla kalmayacak, aynı zamanda 100.000 kişilik bir orduyu, Fransa'nın haris emellerine engel olmak üzere, kendi ülkesi üzerinde kullanacaktı. Hatta gerekirse bütün kuvvetlerini harekete geçirecekti. Ayrıca İngiltere müttefik donanmalarıyla birlikte donanmasını savaşa sokacaktı. Buna karşılık İngiltere, aynı denizlerde müttefikleriyle birlikte Fransız donanmasını imha edecek ve özellikle Türkiye'nin bir başka ülkesine (Mısır'a zaten tecavüz edilmişti) tecavüze geçilmesini önleyecekti.

Bütün bunlardan anlaşıldığına göre Rusya, mali sıkıntıda olduğu için, Osmanlıya yardımı bedele bağlamıştı. İngiltere bunu aramamış, birinci kümede olduğu gibi bu ikinci kümede de mali yükü üstlenmeye razı olmuştu. Yediada sorunu üzerinde durulmamıştı. İngiltere Mısır saldırısına ve Fransa'nın Yakın Doğu'daki ticaretinin yok edilmesine önem veriyordu⁹⁸. Rusya'nın çabalarıyla Osmanlı devletiyle iki Sicilya (Napoli) krallığı arasında da bir ittifak imzalandı. 9 maddelik bu antlaşma daha çok Napoli için yararlar sağlıyordu⁹⁹. Bunun ancak ikinci derecede bir önemi vardı.¹⁰⁰

Mısır'ın Kurtarılması

Donanması tahrip edilen Napolyon, Mısır'a sıkışıp kalmış ancak aralık ayı sonlarına doğru Suriye'ye saldırmıştı. Gazze ile Yafa'yı aldıktan sonra Akka'da çetin bir direnme ile karşılaştı¹⁰⁰. Napolyon Mısır'a dönmek zorunda kaldı. Burada karşılaştığı 20.000 kişili Osmanlı ordusunu dağıttı. Ağustos'ta Fransa'ya döndüğü zaman yerini Kleber'e bıraktı. Kleber'in komutasında 20.000 kişilik deneyimli ve becerikli bir ordu bulunuyordu.

Suriye'de Osmanlı yönetimi yeniden kuruldu. Ancak Mısır'da İngiliz komutanı Sidney Smith ile Fransızlar arasında yapılan görüşmelerden bir sonuç çıkmadı. 28 Ocak 1800'de sadrazamla yapılan antlaşma, Fransızların Mısır'dan çıkıp memleketlerine dönmek ve yol giderlerini Babiâli'den almak hakkını veriyordu¹⁰¹. Fakat o sırada Paris'te Fransa'nın yönetimini ele almış bulunan Napolyon böyle bir uzlaşmayı

⁹² Tukin, *Boğazlar*, s. 89.

⁹³ Tukin, *Boğazlar*, 89-90.

⁹⁴ Yorga, *Osmanlı Tarihi*, V, 133.

⁹⁵ Karal, *Osmanlı Tarihi*, V, 34.

⁹⁶ Yorga, *Osmanlı Tarihi*, V, 132: "La Turquie doit être aujourd'hui regardée comme une province russe..."

⁹⁷ Cevdet, *Tarih*, VII, 307-311; *Muahedat Mecmuası*, I, 262-266; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "On Dokuzuncu Asır Başlarına kadar Türk-İngiliz Münasebatına Dair Vesikalar", *Belleleten*, 51 (1949), s. 589-599, 628-631 [belge, X, XI]; Krs, Stanford J. Shaw, *History of the Ottoman Empire and modern Turkey*, Cambridge, 1976, I, 266-270; Aynı yazar, *Between Old and New, The Ottoman Empire Under Sultan Selim III, 1789-1807*, Cambridge Mass 1971.

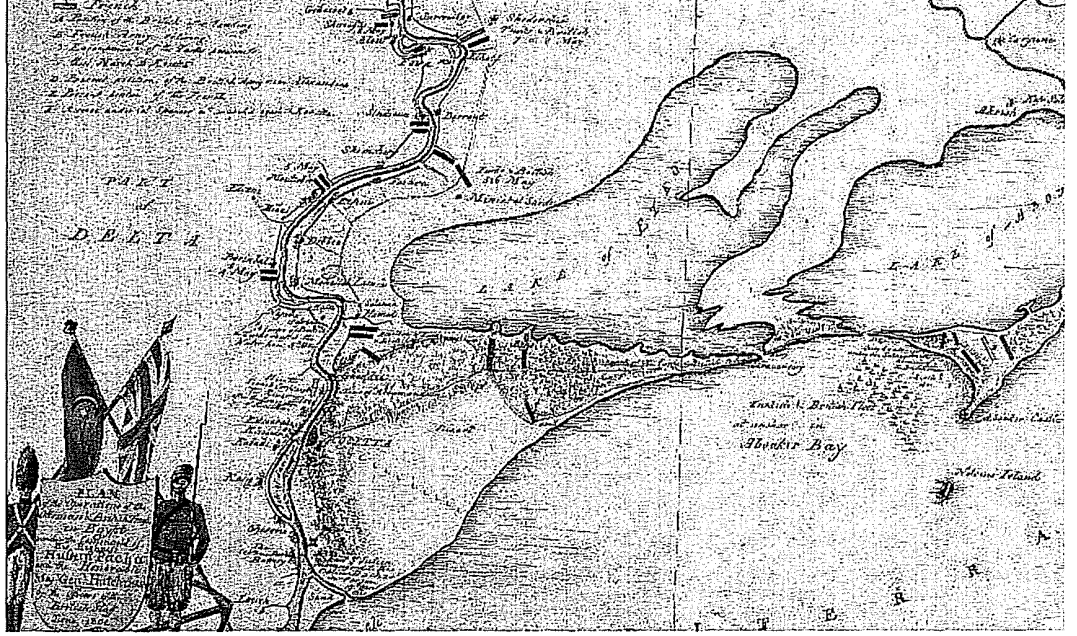
⁹⁸ Soysal, *Türk-Fransız*, s. 263.

⁹⁹ *Tarih-i Cevdet*, VII, 313-315. Bu muahede eski dönemde, tek yanlı olarak yapılan ve fermanla sonuçlanan antlaşmaları andırmaktadır.

¹⁰⁰ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Başvekkâlet Arşivinde Akka Muharasarına dair bir Vekayiname", *Tarih Semineri Dergisi*, II (1938), s. 3-32.

¹⁰¹ Yorga, *Osmanlı Tarihi*, s. V, 134.

Mısır'ı işgal eden Fransa'ya karşı oluşturulan Osmanlı-İngiliz donanmasının hareketini gösteren harita (Bostan, Osmanlı Gemileri).

uygun bulmadı. İngilizler yalnızca savaş tutsaklarını geri taşımaya kabul ediyorlardı. Bu arada Osmanlı ordusu Heliopolis'te bir kez daha ağır bir yenilgiye uğradı. Kleber, bir suikasta kurban gitti. Komutayı ele alan Menou İslam dinini kabul ederek gücünü sağlamlaştırmaya çalıştı. İskenderiye Savaşı'nda (21 Mart 1801) yenilen Fransızlar, teslim koşullarını kabul ettiler. Bu sonucun alınmasında Sadrazam Yusuf Ziya Paşa ve Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa önemli bir rol oynadılar. Mısır'ın böylece İngilizlerin desteğiyle kurtarılmış olması İstanbul'da büyük sevinç yarattı. Kaptan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa Kahire'ye giderek Gavri Sarayı'nda Mısır ulemasını, meşâyihini ve eşrafını toplayarak III. Selim adına hutbe okuttu. İskenderiye Kalesi'nin anahtarlarını Mühürdar Hayrettin ağa ile İstanbul'a gönderildi ve bunlar padişaha takdim edildi¹⁰². III. Selim'e Gazi ünvanı verildi. Kaptan Paşa da İskenderiye Kalesi'nin anahtarlarını padişaha teslim etti. Öte yandan tahliye şartnamesi İngiliz, Türk ve Fransızlar tarafından uygulanmaya başladıktan sonra İngiliz komutanı Londra'dan yeni bir yönerge almıştı. Bu talimat, Mısır'daki Fransız kuvvetlerinin tutsak edilerek Londra'ya getirilmesini öngörüyordu. Fransızlar şiddetle buna karşı çıktılar¹⁰³.

Fransa ile Barış

Mısır boşaltılmış fakat Osmanlı devletiyle Fransa arasında barış yapılmamıştı. Napolyon barışı, ikinci küme savaşlarının sonuna ve yeni gelişmelere göre yapmayı tasarlıyordu. Osmanlı devletinin Paris elçisi Esseyid Ali Efendi, Talleyrand'la görüşerek 9 Ekim 1801'de bir antlaşma imzaladı. Fakat İngiltere'nin itirazı üzerine antlaşma Babıâli'ce kabul edilmedi¹⁰⁴. Amiens Antlaşması'na esas olan Londra Antlaşması (1801)'nda Mısır'ın Osmanlı İmparatorluğu'na geri verilmesi kabul edilmiştir. Ancak Napolyon, Fransa'nın Osmanlı Devletiyle aracsız görüşmesinde direniyor, Paris Antlaşması'nın onaylanmasını istiyordu. Dahası Ali Efendi'nin Amiens'e gitmesine bile engel oldu. Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü güvence altına alan Amiens Barışı'nın imzalanmasından sonra (1802) Amedi-i Divan-ı Hümayun Mehmet Sait Galip Efendi olağanüstü elçilikle Paris'e gönderildi. Yapılan görüşmeler sonunda iki devlet arasında 10 maddelik Paris antlaşması imzalandı¹⁰⁵. Gerek Napolyon gerek III. Selim bundan sonra iki devlet arasındaki pürüzleri giderip Türk-Fransız dostluğunu pekiştirmeye çalıştılar¹⁰⁶.

¹⁰² Hejat Cöyüncü, "Kapudan-ı Derya Küçük Hüseyin Paşa", *Tarih Dergisi*, 3-4 (1950-51), s. 35-50.

¹⁰³ Karal, *Selim III'ün Hatt-ı Humayunları*, s. 76.

¹⁰⁴ Ercümen Kuran, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu*, s. 34.

¹⁰⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Amedi Galip Efendi'nin Murahhaslığı ve Paris'ten Gönderdiği Şifreli Mektuplar", *Beltelen*, 2 (1937), s. 357-449.

¹⁰⁶ E. Driault, *Selim-i Salis ve Napolyon*, çev. Köprülüzade Mehmet Fuat, İstanbul 1331.

Napolyon'un İmparatorluğu ve Yeni Bunalımlar

Amiens Antlaşması bir yıl gibi çok kısa ömürlü oldu. İngiltere Malta Adası'nı boşaltmadığı için savaş yeniden başladı. Napolyon gücünü sağlamlaştırmak için 2 Aralık 1804 yılında imparatorluğunu ilan etti. Bu durum Avrupa devletlerinde büyük bir kaygıya yol açtı. Ancak Osmanlı İmparatorluğu Fransa ile dostluk içinde olduğundan Napolyon'un imparatorluğunu tanınması doğaldı. Fakat Rus ve İngiliz elçileri buna tehditle karşı çıktılar. Paris'teki Osmanlı elçisi Halet Efendi de zaman kazanmaya çalışıyor ve Napolyon'u oyalama yoluna gidiyordu¹⁰⁷. Ancak onun bu tutumu gözden düşmesine neden oldu.

Bir yandan Napolyon'un Babiâli ile müttefiklerine karşı ittifak yapmak istemesi öte yandan Rusya ve İngiltere'nin de Türkiye'yi Fransa'dan büsbütün koparmak için ittifak antlaşmalarını yenilemeye kalkışmaları Osmanlı devleti için oldukça zor bir durum yarattı. Babiâli yeni bir anlaşmazlık çıkmasını istemediği için Rusya ile 1798 antlaşmasını yeniledi¹⁰⁸.

Napolyon'un Avusturya ve Rusya ordularını 2 Aralık 1805'de Austerlitz'de ağır bir yenilgiye uğrattığı haberi İstanbul'a ulaştığı zaman ittifak yenilenmiş bulunuyordu. Ancak bu, Napolyon'un imparatorluğunun tanınmasına engel değildi. 1806 Mayısında Abdürrahim Muhip Efendi'nin "fevkalade büyükelçilik" ile Paris'e gönderilmesi ve itimatnamesini Napolyon'a sunması İngiltere ve Rusya ile yeni sorunların gündeme gelmesine yol açtı. Napolyon'un Tilsit ve Erfurt görüşmelerinde Osmanlıların aleyhine bir tutum takınması ve ondan sonraki gelişmeler ise ayrı bir konudur.

¹⁰⁷ Enver Ziya Karal, *Halet Efendi'nin Paris Büyükelçiliği, 1802-1806*, İstanbul 1940, s. 79-80.

¹⁰⁸ Tükin, *Boğazlar*, s. 103-107.